

UOT 008:001.8

SAMİRƏ ƏLİYEVƏ*

**TƏSVİRİ FƏALİYYƏT TƏLİMİNDƏ XÜSUSİ GİMNASTİKA VƏ QRAFİK
TAPŞIRIQLARIN KORREKSİYA İŞİNDƏ ROLU**

Məqalədə təsviri fəaliyyət təlimində xüsusi gimnastika və qrafik tapşırıqların korreksiya işində rolu araşdırılmışdır. Müəllif əsasən təsviri fəaliyyət təlimində istifadə olunan qrafik tapşırıqların mahiyyətini açmağa cəhd etmiş, bu tapşırıqların məqsəd və vəzifələrini, funksiyalarını araşdırmış, bu tapşırıqları müxtəlif kriterilər əsasında təsnif etmişdir. Məqalədə təsviri fəaliyyət təlimi prosesində istifadə olunan tapşırıqların düzgün təsnifatı üçün ən rahat yollardan biri - funksiyalarına görə təsnifatlandırma əsas seçilmiş və bu kriteri əsasında həmin tapşırıqları altı növə bölmüşdür: nümayiş tapşırıqları, öyrədici tapşırıqlar, gücləndirici və ya təlim tapşırıqları, inkişaf etdirici tapşırıqlar, analitik və nəzarət tapşırıqları.

Açar sözlər: *təsviri incəsənət, təlim, gimnastika, tapşırıq, təsnifat*

Təsviri fəaliyyət təlimində təsviri fəaliyyətin sənət xüsusiyyətlərini, məqsədlərini, vəzifələrini müəyyənləşdirmək, hər bir xüsusi gimnastika növünün mümkün potensialını nəzərə almaq, məşqləri sistemləşdirmək, müxtəlif gimnastika növlərini ardıcıl istifadə etmək, xüsusən də məktəblilərə rəsm çəkməyə öyrətməyin başlanğıc mərhələsində mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Çünki bütün söylənilənlərin nəzərə alınması tədris prosesini daha da cəmləşdirəcəyi və effektivliyinin artıracağı birmənalı şəkildə təsbit edilmişdir. Bunlar isə son nəticəsə bütün şagird və tələbələrə təsviri fəaliyyət sahəsində yüksək bilik və bacarıq verir.

Təsviri fəaliyyət təlimində xüsusi gimnastika və qrafik tapşırıqların korreksiya işində rolunun müəyyənləşdirilməsi üçün bir qisim məqsəd və vəzifələrin icrası nəzərdə tutulmalıdır. Onları aşağıdakı şəkildə ümumiləşdirmək mümkündür: pedaqogika və psixologiyada ümumi didaktik və metodiki planlarda tapşılıq, gimnastika və məşğələlər problemini aydınlaşdırmaq; təsviri incəsənət təlimi təcrübəsində tapşırıqların hazırlanması və istifadəsi təcrübəsinə müraciət etmək; tapşırıqların funksiyalarını müəyyənləşdirmək və formalaşdırmaq, onların əsasında təsviri incəsənətə dair tapşırıqların universal təsnifatını aparmaq; hər bir tapşırıqın metodoloji əhəmiyyətini, məqsəd və vəzifələrini müəyyənləşdirmək, təsviri incəsənət dərslərində rəsm tədrisi prosesində rolunu müəyyənləşdirmək; təsviri incəsənət dərslərində yuxarı sinif şagirdlərinin idrak fəaliyyətinin təşkilində tapşırıqla sistemindən səmərəli istifadə şərtlərini müəyyənləşdirmək; təsviri incəsənət dərslərində məşğələlərin və tədris və yaradıcılıq işlərinin ənənəvi tədrislə müqayisədə alternativliyinə əsaslanan metodikanın üstünlüklərini üzə çıxarmaq və təsviri incəsənət dərslərində tapşırıqlardan istifadə üçün metodik tövsiyələr vermək və s.

Təsviri fəaliyyət təlimində istifadə olunan qrafik tapşırıqların formalaşdırılması üçün bir sıra tədqiqat metodlarından istifadə olunur. Bunun üçün ilk növbədə, təsviri incəsənət, psixologiya, pedaqogika, fəlsəfəyə dair artıq mövcud olan tədris metodlarına dair elmi əsərlərin öyrənilməsi və təhlili çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bundan əlavə, yuxarı siniflərdə təsviri incəsənət dərslərində rəsm tədrisi prosesində şagirdlərin fəaliyyətinin müşahidə edilməsi müsbət nəticələr verə bilər. Diaqnostik metodlar - nəzarət, testlər, şagird/tələbə sorğusu və s. meytodlardan istifadə də bu prosesdə ilk yerlərdən birini tutur. Qrafik tapşırıqların formalaşdırılması bu təlimlərin və tədris və yaradıcılıq işlərinin tənqidi təhlili və sistemləşdirilməsi ilə daha böyük effektivlik qazanır.

Təsviri fəaliyyət təlimi prosesində tapşırıqlardan istifadə edilməsinin psixoloji və pedaqoji əsasları mövcuddur. Tapşırıqlar təcrübi olaraq tədris prosesinin mühüm tərkib

hissələrindən biridir. Bu cəhətdən təsviri incəsənət dərsləri də istisna deyildir. Təsviri fəaliyyət təlimində “tapşırıq” anlayışına münasibət digər fənlərə nisbətən bir qədər fərqlidir. Buna metodoloji ədəbiyyatda da rast gəlmək mümkündür. Ən maraqlı və ümumiləşdirici fikir rus alimi L.Rindinaya məxsusdur. Müəllifin fikrincə, təsviri fəaliyyət təlimində “tapşırıq” anlayışı iki mənada başa düşülür. Əvvəla, “tapşırıq” deyəndə subyektin konkret bir istiqamətə yönəlmiş aktivliyi nəzərdə tutulur. Digər bir izaha görə isə, “tapşırıq” deyəndə sadəcə həll ediləcək müxtəlif tipli məsələlər qeyd olunur (1, 15).

Şagird/tələbələr onlar üçün lazım olan bütün hərəkət və əməliyyatlara artıq bələddirlərsə və şagird/tələbələrin bilik və bacarıqlarını gücləndirmək və möhkəmləndirmək, onları avtomatizmə gətirmək üçün çalışmalar verilsə, onda bu cür çalışmaları – tapşırıqlar adlandırmaq olar. Bu baxımdan tapşırıqlar - istənilən formada təklif olunan, ancaq şagird/tələbələrin bilik və bacarıqlarını tətbiq etməyə yönəlmiş çalışmalardır.

Hər hansı bir praktik iş bir məqsədə yönəldiyindən və bu məqsədə çatmaq və onu reallaşdırma müddətində şagird/tələbələr bu məqsədə çatmaq üçün xüsusi və gimnastika və tapşırıqlar edirlər, bu növ işi aparmaq bacarıqlarına yiyələnirlər, bilik və bacarıqlarını artırır. Gəlin bir nümunəyə nəzər yetirək. Sulu boya ilə işləmə texnikasına yiyələnməyi, vizual materialların xüsusiyyətlərini, işıq və kölgə qanunlarını və təbiət obyektlərinin ümumi tonunu öyrənməyə, ton verdirmə, rənglənmə ilə əlaqəli tapşırıqlara başlamaq mümkündür. Bu zaman tapşırıq silsiləsini aşağıdakı kimi qurmaq olar:

- düzbucaqlı fiqurun şirələnməsi;
- silindrin şirələnməsi;
- alçı ornamentinin şirələnməsi;
- natürmortun şirələnməsi və s.

Eyni metodoloji ardıcılıqla qrizayl texnikasının tapşırıqlarını qurmaq mümkündür. Tapşırıqların təsnifatını nəyin əsas götürüldüyü və bu tapşırıqların hansı məqsədlə həyata keçirildiyinə görə aparılır. Yəni əsas kriterilərdən biri tapşırıqın məqsədi hesab olunur:

Giriş tapşırıqları - təklif olunan mətnlərin və tapşırıqların təhlilinə əsaslanır, tapşırıqların müstəqil şəkildə tamamlanmasından əvvəl yeni bir qaydanın və ya qanunun tətbiq olunmasını tələb edir. Giriş tapşırıqları sona qədər həll olumaq məcburiyyətində deyil, nəzəri məsələlərə maraq oyatmağın və əhəmiyyətini dərk etməyin vasitəsi olmağa xidmət edir və öz-özlüyündə heç bir məqsədi güdmür.

Əsas tapşırıqlar – bu tapşırıqlardan başlayaraq onların reallaşdırılması prosesində müstəqillik dərəcəsi tədricən artır. Bu növ tapşırıqlar təlim vermək, bacarıqların artırılmasına kömək etmək məqsədi güdür. Dərsdə çox sayda saat bu tapşırıqlara həsr edilmişdir.

Paralel tapşırıqlar - Əsas tapşırıqlarla birlikdə əvvəllər qazanılan bacarıqların itirilməsinin qarşısını almaq məqsədi ilə tətbiq edilir.

Yaradıcı tapşırıqlar - bacarıqların təkmilləşdirilməsinə yönəlmiş tapşırıqlardır. Bu növ tapşırıqlara - təqdimatlar, hesabatlar, tezislər və s. daxil edilir.

Ümumiləşdirici tapşırıqlar – təlimdə keçirilmiş materialın təkrarlanmasına yönəlmişdir. Bu növ tapşırıqlara xüsusi çətinliklər yaradan hallar və vəziyyətlərdə müraciət olunur. (2, 105-158)

Tapşırıqlar və xüsusi gimnastika təsviri incəsənətin təlimi prosesinin vacib bir hissəsi kimi qəbul edilir. Bütün təlim prosesi tapşırıqların müşayiəti ilə keçirilir. Mənbələrdə tapşırıqlar işlənmə zamanına görə də təsnif edilir.

Qabaqlayıcı (ilkin) təlimlər – tədris olunan anlayışları, qaydaları, qanunları izah etmək üçün ilkin bir addım kimi məqsədəuyğun hesab olunur, bacarıqlar formalaşmadan əvvəl həyata keçirilir.

Əsas tapşırıqlar – bilik və bacarıqların inkişafı, tətbiqi biliklərin təkmilləşdirilməsində əhəmiyyətli rolu vardır.

Əlavə tapşırıqlar – təlim prosesində artıq qazanılmış bilik və bacarıqları möhkəmləndirir və keyfiyyətinin azalmasının qarşısını alır.

Köməkçi tapşırıqlar – təlim prosesində buraxılmış səhvlərin qarşısının alınmasına xidmət edir (3, 141).

Pedaqogikada təsviri incəsənət təlimində istifadə olunan tapşırıqların universal bir təsnifatının hazırlanması təcili bir vəzifə olaraq qalır. Təlimin bütün mərhələlərində tapşırıqların daha məqsədyönlü və rəşional istifadəsi qarşıya qoyulan məqsədə daha tez çatmağa imkan verəcəkdir; təlim problemlərinin həllinə təşviq edəcək və tələbə/şagirdlərin təhsil və idrak fəaliyyətlərini gücləndirəcəkdir. Nəzəri biliklə praktikada tətbiq edilməsi bacarığı arasındakı boşluğun aradan qaldırılması da məhz tapşırıqların növündən asılıdır.

Təsviri fəaliyyət təlimi prosesində istifadə olunan tapşırıqların düzgün təsnifatı üçün ən rahat yollardan biri də funksiyalarına görə təsnifatlandırmadır. Bu kriteri əsasında həmin tapşırıqları altı növə bölmək mümkündür: nümayiş tapşırıqları, öyrədici tapşırıqlar, gücləndirici və ya təlim tapşırıqları, inkişaf etdirici tapşırıqlar, analitik və nəzarət tapşırıqları. Tapşırıqların bu şəkil təsnifatlandırılması həm də tədris materialını mənimsəmənin müəyyən bir mərhələsinin məqsəd və vəzifələrini əks etdirir: öyrənilən materialın qavranılması, biliklərin mənimsənilməsi, biliklərin möhkəmləndirilməsi, əldə edilmiş biliklərin təkrarlanması və tətbiqi, praktikada bilik və bacarıqların formalaşdırılması və təkmilləşdirilməsi və s (4, 23).

Öyrədici - təlim tapşırıqları tələbə/şagirdlərə yeni materialı öyrətmək üçün hazırlanmışdır. Nəzəriyyəni praktikada tətbiq etməyin nüanslarını da məhz bu tapşırıqlar izah edir. Tələbə/şagirdlərin praktik hərəkətlərin tətbiqi ilə materialla ilk tanışlığına xidmət edir və belə tapşırıqlar biliklərin möhkəmləndirilməsinin ilkin mərhələsində həyata keçirilir.

Öyrədici-təlim tapşırıqlar ən çox tələbə/şagirdlər tərəfindən eyni vaxtda və ya müəllimi izləməklə həyata keçirilir. Bu tapşırıqların icrası zamanı tələbə/şagirdlər müəllimlə ortaq şəkildə peşəkar və yaradıcı işə maraq göstərilər. Nəzəriyyədən praktikaya gedən təlim prosesində bu tapşırıqlar tələbə/şagirdlərin nəzəriyyəni praktikada müstəqil şəkildə tətbiq etmələrini asanlaşdırır. Tapşırıqlar tələbə/şagirdlərə öyrənilən materialın mahiyyətini anlamağa, bu materialın praktikada necə, niyə və hansı məqsədlə istifadə olunduğunu görməyə kömək edir. Müəllim tədris tapşırıqlarının köməyi ilə tədris prosesini müəyyən bir istiqamətdə təşkil edir və istiqamətləndirir, tələbə/şagirdə tədrisən çətin hissələrə “hissə-hissə” yiyələnmək imkanı verir. Bu səbəbdən bu cür tapşırıqlar yeni materialı daha effektiv öyrənməyə şərait yaradır.

Nümayiş-illüstrativ, təhsil və təlim tapşırıqları müəyyən bir mövzunu mənimsəməyə yönəlmişdir. Təlimlərin inkişafı, əvvəlcədən əldə edilmiş bilikləri dərinləşdirməyə, tələbə/şagirdlərin mövcud bilik və bacarıqlarını inkişaf etdirməyə imkan verir. Və ən əsası inkişaf etdirici tapşırıqların köməyi ilə şagird/tələbələrə məlumatlarını inkişaf etdirmək mümkündür. Analitik tapşırıqlar həm şifahi, həm də yazılı şəkildə ola bilər. Analitik bir tapşırıqın yazılı şəkildə aparılmasının üstünlüyü ondan ibarətdir ki, bu işdə bütün tələbə/şagirdlər iştirak edir və müəllim ayrı-ayrı tələbə/şagirdlər üçün deyil, bütün sinif üçün yeni materialın dərk edilməsi və mənimsənilməsi prosesinə nəzarət etmək imkanına malikdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Шорохов Е.В. Методика преподавания композиции на уроках изобразительного искусства в школе. М.: Просвещение, 1977, 112 с.
2. Зарецкий М.И. Основные вопросы методики умственных упражнений. АПН РСФСР, 1949, вып. 20., 150-158 с.

3. Стрекозин В.П. Организация процесса обучения в школе. М.: Просвещение, 1968, 245 с.
4. Щипанов А.С. Юным любителям кисти и резца. М.: Просвещение, 1981, 416 с.

** Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
e-mail: dilchilik2001@gmail.com*

Samira Aliyeva

THE ROLE OF SPECIAL GYMNASTICS AND GRAPHIC TASKS IN CORRECTI- TIONAL WORK IN TEACHING FINE ARTS

The article examines the role of special gymnastics and visual exercises in the correction of descriptive activity. The author tried to reveal the essence of graphic tasks used in teaching descriptive activity, studied the goals and objectives, functions of these tasks, and classified these tasks according to various criteria. The article selects one of the most convenient ways to correctly classify tasks used in the process of teaching descriptive activities - classification by function and divides these tasks into six types based on this criterion: demonstration tasks, learning tasks, reinforcement or learning tasks, developmental tasks, analytical and control tasks.

Keywords: fine arts, training, gymnastics, task, classification.

Самира Алиева

РОЛЬ СПЕЦИАЛЬНОЙ ГИМНАСТИКИ И ГРАФИЧЕСКИХ ЗАДАНИЙ В КОРРЕКЦИОННОЙ РАБОТЕ В ПРЕПОДАВАНИИ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА

В статье исследуется роль специальной гимнастики и изобразительных упражнений в коррекции описательной деятельности. Автор попытался раскрыть сущность графических заданий, используемых при обучении описательной деятельности, изучил цели и задачи, функции этих заданий, классифицировал эти задания по различным критериям. В статье выбирается один из наиболее удобных способов правильной классификации задач, используемых в процессе обучения описательной деятельности - классификация по функциям и делится эти задачи на шесть типов на основе этого критерия: демонстрационные задачи, учебные задачи, задачи подкрепления или обучения, развивающие задачи, аналитические и контрольные. задания.

Ключевые слова: *изобразительное искусство, тренировка, гимнастика, задание, классификация.*

(AMEA-nın müxbir üzvü Ərtegin Salamzadə tərəfindən təqdim olunmuşdur)

**Daxilolma: İkkin variant 01.09.2020
Son variant 10.11.2020**